

Tien jaren sponsoring gebrandschilderd glas (1926-1936)

Het Fonds Herstel Goudse Glazen bracht uitkomst

Henny van Dolder-de Wit

Aan het eind van de negentiende eeuw verkeert de St.-Janskerk als gevolg van achterstallig onderhoud in een verwaarloosde staat. Na toegezegde financiële steun van rijk, provincie en gemeente kan in 1898 met restauratie worden begonnen. Al gauw beseft men dat niet alleen het gebouw, maar ook de gebrandschilderde glazen hoognodig aan een opknapbeurt toe zijn. De opdracht hiervoor gaat in 1900 naar restauratieatelier 't Prinsenhof te Delft, waarvan ir. Jan Laurens Schouten de leiding heeft. Laatstgenoemde benadert zelf veel sponsors, zodat het kerkbestuur van die zorg is ontslagen. Als omstreeks 1925 de balans wordt opgemaakt van de nog te restaureren glazen, blijkt dat er nog minimaal dertien onder handen genomen moeten worden, waaronder zeven van de oudste en kostbaarste. Dat vertaalt zich ook in de geschatte kosten: f 85.000,-; de vraag is of er voor dit enorme bedrag voldoende geldelijke steun kan worden gevonden.

Omdat na 25 jaar restaureren de Goudse Glazen landelijke bekendheid hebben gekregen heerst in brede kring de overtuiging dat het hier een zaak van nationaal belang betreft.

De oprichting

Op 25 mei 1926 wordt in het gebouw van de Maatschappij tot Redding van Drenkelingen aan het Rokin 114 te Amsterdam het Fonds tot Herstel van de Goudse Glazen (FHGG)¹ opgericht. Het uitvoerend comité bestaat uit prominente personen (zie bijlage), het comité van aanbeveling telt 96 leden. Voorzitter van het ere-comité is prins Hendrik der Nederlanden. Ook hieraan verbinden zich 24 gezaghebbende personen, onder wie alle commissarissen van de koningin in de Nederlandse provincies, de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer, de vice-president van de Raad van State, prins Albert de Ligne als buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van België², burgemeesters van steden die in het verleden een glas aan de kerk schonken en de dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Rijnland³, mr. P.A. Pijnacker Hordijk. Een imponerende brochure dient om de geldwerving te ondersteunen.

Van succes naar recessie

En het resultaat mag er zijn. In 1926 en 1927 wordt een bedrag van f 53.235,- ontvangen. De euforie is echter van korte duur, want na de recessie van 1929 moet het Herstelfonds naar andere wegen zoeken om het resterende geld bijeen te brengen. Men komt op het idee om twee postzegels ter waarde van 6 cent en 11/2 cent uit te geven. Deze worden ontworpen door P. Zwart te Wassenaar. Op 14 maart 1931 wordt in het Staatsblad het Koninklijk Besluit tot uitgifte van de zegels bekendgemaakt. Voor het jaar 1931 is becijferd dat er nog f 70.000,- nodig zal zijn; uit de verkoop van de zegels denkt men f 40.000,- over te houden. Om op deze actie landelijk de aandacht te vestigen schakelt men enkele radio-omroepen in. Op zondagmiddag 25 oktober 1931 geeft de penningmeester van het Fonds, de heer A.H. Sillem⁴, via de KRO-radio uitleg over de noodzaak van het behoud van de Goudse Glazen. Ook de NCRV besteedt aandacht aan de actie en beide omroepen vestigen er bovendien de aandacht op in hun radiogids.

De opbrengst uit de zegelverkoop valt helaas tegen; er wordt slechts f 10.500,- ontvangen. Mede gezien de slechte economische omstandigheden loopt de restauratie nu direct gevaar.

Er zijn gelukkig ook enkele lichtpunten: drie firma's van naam: Verkade, Van Nelle en Duyvis stellen zich garant voor conservering van de glazen 13 en 14, die tot de kostbaarste in de kerk behoren. Bovendien verklaart de 'Vereeniging Rembrandt'⁵ zich bereid om aan atelier 't Prinsenhof f 30.000,- in de vorm van een renteloze lening voor te schieten. Die moet door het Herstelfonds terugbetaald worden in vijfjaarlijkse termijnen van f 6000,-, waarvoor het Fonds verplicht is rechtspersoonlijkheid aan te vragen. Even welkom is een gift van ir. Adr. Stoop die woont in Huize de Ryp te Bloemendaal, groot f 10.000,-. De kou is voor even uit de lucht.

Schouten vaart zijn eigen koers

In 1932 is er nog een bedrag nodig van f 33.000,- voor restauratie van de glazen 2, 3 en 4. De sponsorwerving voor dit bedrag verbindt het Herstelfonds aan de feestelijke viering van de tachtigste verjaardag van ir. Schouten 'als blijk van waardering voor het werk door hem aan de Goudse Glazen verricht'. Deze actie levert f 10.000,- op; aan de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen wordt gevraagd in de overige f 23.000,- te voorzien, omdat het restauratieproject aan de glazen tot dan toe geheel zonder rijkssubsidie is verricht. Het resultaat is een toezegging van f 16.500,-.

De restauratiekosten van de zeven kleine glazen, afkomstig uit de voormalige kerk van de Regulieren, die zich in de nieuwgebouwde kapel bevinden (waarvoor Schouten zelf f 21.000,- heeft voorgeschoten), de bouw van de kapel en het vullen met glasscherven van de glazen 20 en 21 waaruit de 'kapelglazen' zijn verwijderd, weigert het Herstelfonds te vergoeden. Zij rekent dit project van Schouten, dat hij geheel op eigen initiatief uitvoert, niet tot haar doelstelling. Bovendien bestaat de vrees dat Schouten hierdoor fors in de financiële problemen zal geraken. Desondanks ziet de secretaris van het Herstelfonds, W.A. Beelaerts van Blokland, die in februari 1932 een bezoek brengt aan de kerk (...) 'dat

Schouten vrolijk bezig is zijn fragmentenplan ten uitvoer te brengen (...). Schouten speelt ons uit als opdrachtgevers en als te hebben besloten tot restauraties, waaraan wij onschuldig zijn. Zijn roekeloos bedrijf in het belang van Gouda (maar in hoofdzaak voor zijn eigen zaak, die anders niet kan bestaan) wensch ik niet met mijn naam te dekken, met het gevolg niet rechtens maar toch moreel verantwoordelijk te zijn', zo schrijft hij enige dagen later.

Schouten heeft geluk dat hij voor dit gewaagde plan financiële steun

Mr. W.J. baron Van Lynden betreedt de St.-Janskerk in gezelschap van de voorzitter van het Herstelfonds, mr. G. Vissering en burgemeester E.G. Gaarlandt. Geheel rechts restaurateur Jan Schouten. Foto: Archief Hervormde Gemeente Gouda (AHGG).

De genodigden luisteren naar een toespraak door mr. Vissering. Foto: AHGG.

krijgt van de heer Willem van der Vorm uit Rotterdam. Die bekostigt zowel de bouw van de kapel als de restauratie van de zeven kostbare glazen, die daarin zijn aangebracht. De kapel wordt dan ook naar hem vernoemd.

Op 20 juli 1933 is er nog een tekort van *f* 5.500,-. De laatste glazen (2, 3 en 4) worden onder handen genomen, maar dan wil Schouten nóg meer geld. Er zijn nog vier ramen met blank glas en hij wil die vullen met glaszerven, die zijn overgebleven bij de restauratie. Zijn

ideaal is dat de wand van het kerkgebouw rondom gevuld zal zijn met gekleurd glas; maar daar hangt wél weer een prijskaartje aan van circa *f* 16.000,-. De vergadering twijfelt of dit haalbaar is, maar Schouten vraagt met klem of hij aan het karwei kan beginnen, aangezien zijn personeel geen werk meer heeft. De aandrang die Schouten uitoeft, leidt al enige tijd tot irritatie bij het bestuur van het Herstelfonds, zeker als blijkt dat de kosten van de laatste drie glazen niet *f* 36.000,- maar *f* 44.000,- bedragen. Op 14 juli 1933 schrijft jonkheer Beelaerts van Blokland aan de voorzitter van het Herstelfonds: 'Zoo krachtig mogelijk dring ik thans aan op beëindiging van onze werkzaamheden, ook al zou het atelier Schouten dan eerlang moeten sluiten bij gebrek aan ander werk voor Gouda. Tot die sluiting zal het toch moeten komen, indien geen nieuwe opdrachten van elders worden verkregen. Hoe dit echter ook zij, wij zijn er niet voor om een noodlijdend atelier, hoe kunstzinnig ook, aan den gang te houden, doch uitsluitend om de noodzakelijke restauratie der Goudsche Glazen tot een goed einde te brengen'. Met de resterende subsidies meegerekend is er nog maar een bedrag beschikbaar van *f* 1176,-. Als Schouten dan ook nog een plan op tafel legt voor stichting van een Gedenkraam (geschat op *f* 10.000,-), te bekostigen door de gemeente Gouda en haar inwoners, is bij het bestuur de maat vol. Zijn plan wordt resoluut van de hand gewezen.

Koppigheid, gepaard aan optimisme

Omdat het met de situatie van zijn atelier droevig is gesteld, krijgt Schouten toch toestemming om de vier ramen die blank glas bevatten, met scherven te vullen. Al is er vaak irritatie over zijn handelwijze geweest, toch heeft men ook een stille bewondering voor zijn vasthoudendheid. Op 4 juli 1934 schrijft Beelaerts aan Sillem: 'Koppigheid, gepaard aan optimisme en zekere brutaliteit kan meer tot stand brengen, zelfs in abnormale omstandigheden zoals die, welke wij thans beleven, dan men zou verwachten. Mijnerzijds achtte ik het uitgesloten dat de door Schouten gewenschte sommen bijeen zouden zijn te brengen. Onze vriend dacht daarover echter anders; hij ging zijn eigen gang en had de brutaliteit nog eens te gaan aankloppen bij den bekenden heer X [Willem van der Vorm, HvD] te Rotterdam die de kapel voor de zeven koorglazen schenkt. Deze belde mij op en na een kort onderhoud besloot hij Schouten nogmaals te helpen en bij vrienden aan te kloppen'.

Zonder koningin, maar mét baron

Op 17 oktober 1936 vindt de officiële overdracht plaats van de glazen 2, 3 en 4, 13 tot en met 19, 1a, 2a, 3a en 28a. Hiermee wordt een langdurige restauratieperiode beëindigd, die ondanks tegenslagen en meningsverschillen het levenswerk van Schouten genoemd mag worden; het betekent ook, ondanks latere (soms felle) kritiek op zijn werkwijze, het behoud van de Goudse Glazen. Het kon worden gerealiseerd door de financiële steun van het bedrijfsleven, verenigingen, het ministerie en veel particulieren. Voor de plechtigheid zijn koningin Wilhelmina en prinses Juliana uitgenodigd, maar zij laten weten dat zij in verband met de voorbereidingen van Juliana's huwelijk verhinderd zijn te komen. Zij sturen als vertegenwoordiger de opperkamerheer van Hare Majesteit, mr. W.J. baron Van Lynden, die met bepluimde steek en in vol ornaat verschijnt. Het wordt een sobere plechtigheid, die weinig mag kosten, aangezien de kas is uitgeput. Het idee van een gedenkboekje wordt niet uitgevoerd en de gasten krijgen als 'drankje' een kopje thee. De Goudse Glazen prijken slechts kort in hun nieuwe glorie; precies drie jaar later is men bezig ze uit de kerk te verwijderen in verband met het naderend oorlogsgevaar.

Bijlage

Uitvoerend comité:

Mr. G. Vissering, voorzitter
Jhr. dr. W.A. Beelaerts van Blokland, secretaris
Chr. Beels, penningmeester (opgevolgd door A.H. Sillem)
D.G. van Beuningen
Prof. dr. P.J. Blok
H. van Eeghen - Heldring
Mr. Chr.P. van Eeghen
F.H. Fentener van Vlissingen
R.U. Jongeburger
A. Loudon - van Marken
Jhr. ir. H. Loudon
Prof. dr. W. Martin
Mr. W.A. Mees
Jhr. ir. B.W.F. van Riemsdijk
Ir. Cd. F. Stork
Dr. F.G. Waller

Noten

- 1 Niet te verwarren met het Achter de Kerk 2 gevestigde Fonds Goudse Glazen dat in 1938 werd opgericht met het doel de gebrandschilderde glazen van de St.-Janskerk meer bekendheid te geven.
- 2 Het Hoogheemraadschap schonk in 1594 een glas aan de kerk.
- 3 Zijn voorvader, prins Jean de Ligne, schonk in 1559 glas 24 aan de St.-Janskerk.
- 4 Albert H. Sillem volgde zijn schoonvader Chr. Beels als penningmeester op.
- 5 De 'Vereniging Rembrandt tot behoud en vermeerdering van kunstschaten in Nederland' werd goedgekeurd bij Koninklijke Besluiten van 24 september 1883 en 14 mei 1912, met als beschermvrouwe koningin Wilhelmina en koningin-moeder Emma.